

Originalni naučni rad

Viktimizacija i neformalni osuđenički sistem u maloletničkom zatvoru

Goran Krstajić¹, Gorica Vuksanović², Bojan Joksimović²

¹Uprava kriminalističke policije Valjevo, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Valjevo, Srbija

²Medicinski fakultet Foča, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Foča, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Kratak sadržaj

Uvod. Neformalni osuđenički sistem u maloletničkom zatvoru sadrži podgrupe nastale na osnovu različitog statusa i moći. Takva podela implicira i podelu po različitom stepenu viktimizacije za svaku od tri statusno različite podgrupe neformalnog osuđeničkog sistema. Definisane unutrašnje prirode osuđeničke interakcije kroz njihovo delovanje u određenim neformalnim grupama od suštinske je važnosti za sveobuhvatno razumevanje ovog socijalnog fenomena, kojem nije poklonjena pažnja u onoj meri koja je neophodna. Cilj istraživanja je utvrditi da li osuđenici u statusno različitim neformalnim grupama imaju različit stepen viktimiziranosti

Metode. Uzorak obuhvata 102 osuđena lica, koja se nalaze u zatvorenom tretmanu izdržavanja kazne zatvora u Kazneno-popravnom zavodu za maloletnike u Valjevu. Metod istraživanja je empirijski, sistematski, neeksperimentalni metod (survey), kao i metod teorijske analize. Osnovna istraživačka tehnika upotrebljena u procesu prikupljanja podataka je anketiranje, koje nam je obezbedilo jednoobraznost ispitivanja i anonimnost ispitanika.

Rezultati. Dobijeni rezultat viktimiziranosti za sve tri osuđeničke podgrupe dokazuje da osuđenička podgrupa „vođe“, koja je statusno najjača, ima najniži prosečan procenat viktimiziranosti od 29%. Osuđenička podgrupa „kolektivci“, koja je statusno ispod članova podgrupe „vođe“, ima srednji prosečan procenat viktimiziranosti od 53%. Osuđenička podgrupa „marginalci“, koja je statusno najniža ima srednji prosečan procenat viktimiziranosti od 78%.

Zaključak. Na osnovu testa viktimizacije primenjenog na uzorku osuđenika u zatvorenom tretmanu, koji su pripadnici neformalnog osuđeničkog sistema, utvrđeno je da u Kazneno-popravnom zavodu za maloletnike postoje razlike u stepenu viktimiziranosti između tri osuđeničke podgrupe: podgrupa „marginalci“ ima najviši stepen viktimiziranosti, „kolektivci“ srednji, a „vođe“ najniži.

Ključne reči: viktimizacija, neformalni osuđenički sistem, maloletnička delinkvencija

Adresa autora:
Doc. dr Goran Krstajić
Oslobodioci Valjeva 11/1,
14000 Valjevo
gk0606@sbb.rs

Uvod

Viktimizacija predstavlja proces putem kojeg se postaje žrtva, a samo stanje kada je neko postao žrtva se naziva viktimiziranost [1]. Svako lice se može naći u riziku da postane žrtva kriminalnog ponašanja, pa tako i pojedinci, ali i grupe koji izdržavaju zatvorske kazne [2]. Zatvorske okolnosti, a pre svega različit statusni položaj u neformalnoj osuđeničkoj grupi, čine da osuđenik stalno ili privremeno bude izloženiji od ostalih, pa samim tim i predisponiraniji da postane žrtva.

Iako postoji veliki broj istraživanja viktimizacije koji je sproveden u mnogim zemljama u svetu, pa i kod nas na nacionalnom nivou, može se reći da je najveći deo ovakvih istraživanja sproveden na opštoj populaciji. Daleko manje se posvećivala pažnja viktimizaciji u institucijama poput psihijatrijskih ustanova, škola, tako da ova vrsta problema u zatvorskim ustanovama skoro da nije izučavana na naučan, istraživački način.

Istraživači koji su istraživali zatvorske viktimizacije, uglavnom su se ograničili u svojim analizama na jedan ili dva oblika viktimizacije i to onim najozbiljnijim, kao što su ubistva, samoubistva ili seksualno zlostavljanje [3]. Kada su u pitanju vidovi viktimizacije sa manjim posledicama, uglavnom su korišćene zajedničke metodologije, poput uvida u službene evidencije zatvorenika, dosijee. Konačno, ukazano je da se pristup zatvorskoj viktimizaciji najsveobuhvatnije može sagledati korišćenjem pristupa studije slučaja [4]. Dakle, postoji veoma malo istraživača koji su posebno usmereni direktno na utvrđivanje procene za širok spektar problema izazvanih viktimizacijom u zatvorima pod kontrolisanim uslovima.

Jedan od razloga za zanemarivanje istraživanja viktimizacije u zatvoru leži u tome da su zatvorenici u percepciji javnosti suprotnost "idealnoj žrtvi", jer kako god da oni pate daleko od pogleda javnosti, to ne izaziva metež i zabrinutost u javnosti, koju nije briga šta se dešava sa njima [5]. Zatvorenici se ne percipiraju kao ranjive mete viktimizacije, naprotiv, posmatraju se kao "predatori" [6]. Kao rezultat ovih stereotipa je nedovoljna zainteresovanost za ovu problematiku, pa se

kao posledica pojavljuje i premalo znanja, ali i htenja da se ovaj problem do kraja istraži. Nizak nivo javnog interesa za zatvorenike i zatvorsku dinamiku dovodi društvo u opasnost da se i u krivično-pravnom smislu ovaj problem ne posmatra kao problem zločina učinjenih u slobodnom društvu.

Na osnovu dugogodišnjeg posmatranja zatvorske dinamike, pošli smo od stanovišta da u Kazneno-popravnim zavodu za maloletnike u okviru neformalnih osuđeničkih grupa postoje tri grupe u zavisnosti od njihove moći i statusa: "vođe", "kolektivci" i "marginalci". Ovakva osuđenička podela oslikava realnost koja ukazuje da je neformalni osuđenički sistem u Kazneno-popravnim zavodu za maloletnike sačinjen iz više grupa, koje se međusobno razlikuju po statusu, stepenu uticaja i moći. Čak su i nazivi navedenih osuđeničkih grupa identični onim iz realnog zatvorskog života. Osuđenici međusobno znaju kojoj od navedenih grupa pripadaju i tako se i sami deklariraju. Od ukupno 102 ispitanika, njih 12 pripada osuđeničkoj grupi "vođe", 48 osuđenika pripada osuđeničkoj grupi "kolektivci" i 42 osuđenika pripada osuđeničkoj grupi "marginalci".

Predmet ovog istraživanja je upravo da navedenu različitost stavi u funkciju merenja viktimiziranosti svake statusno različite osuđeničke podgrupe ponaosob. Na taj način dolazimo do objašnjenja o različitom stepenu viktimiziranosti osuđeničke populacije u zatvoru za maloletnike. Cilj istraživanja je utvrditi da li osuđenici u statusno različitim neformalnim grupama imaju različit stepen viktimiziranosti, te da se na taj način ukaže na potrebu različitog pristupa različitim kategorijama osuđenika u prevaspitnom tretmanu.

Metode rada

U ovom istraživanju korišćene su dvije osnovne metode za prikupljanje podataka:

- metod teorijske analize primarnih i sekundarnih izvora,
- sistematsko - neeksperimentalni metod.

Uzorak istraživanja obuhvata 102 osuđena

lica, koja se nalaze u zatvorenom tretmanu izdržavanja kazne maloletničkog zatvora u Kazneno-popravnom zavodu za maloletnike u Valjevu.

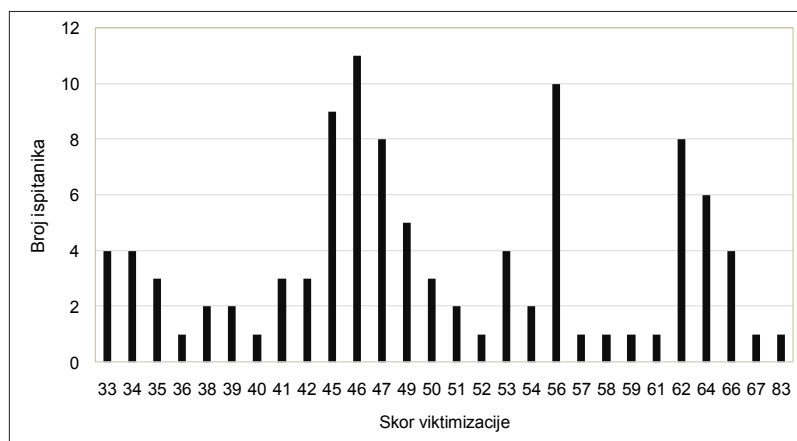
Korišćena je anketa za osuđenike u zatvorenom tretmanu, koji pripadaju neformalnom osuđeničkom sistemu. Anketa je konstruisana za potrebe istraživanja i prilagođena prema problemu koji se smatra bitnim za dobijanje validnih podataka o temi istraživanja. U anketi su pitanja zatvorenog tipa. Skala je petostepenog Likertovog tipa. Sastavljena je od ukupno 33 pitanja sa ponuđenim sledećim odgovorima: nikada; 1-2 puta; više puta. Odgovori "nikada" nose 1 poen, odgovori "1-2 puta" nose 2 poena i odgovori "više puta" nose 3 poena. Ukupnim zbirom odgovora ispitanika na postavljena pitanja dobijamo stepen viktimiziranosti. Minimalan skor odgovora na pitanja iz viktimizacije je 33, a maksimalan 99. Viši skorovi označavaju viši stepen viktimiziranosti.

Pouzdanost skale viktimiziranosti našeg istraživanja izraženog preko Cronbach-alpha (α)-koeficijenta, kao mere interne konzistentnosti, iznosi 0,771, što predstavlja visoku pouzdanost i relevantnost ovog upitnika za viktimizaciju.

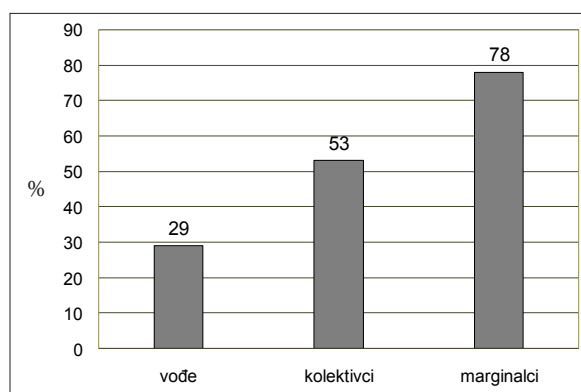
Postupak obrade podataka je vršen putem statističkog paketa SPSS Windows version 12.

Rezultati

Grafikon 1 prikazuje raspodelu ispitanika prema skorovima viktimizacije i time ukazuje na

Grafikon 1. Distribucija ispitanika prema skorovima viktimizacije

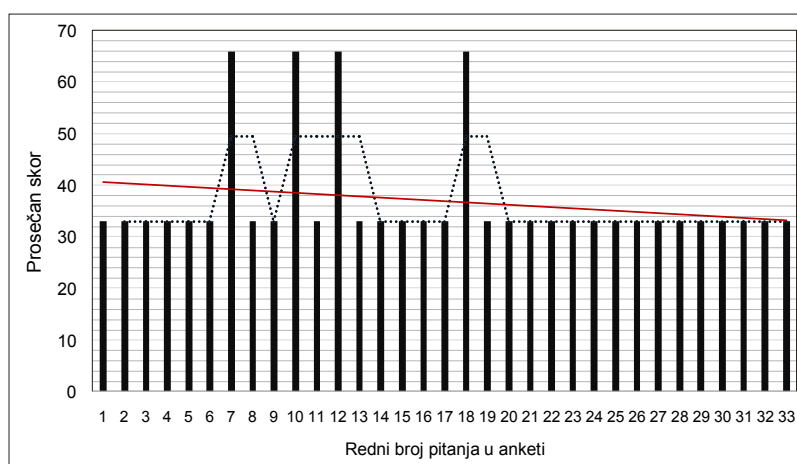
Grafikon 2. Prosečan procenat viktimiziranosti tri osuđeničke grupe

stepen viktimiziranosti, počev od minimalnog, pa do maksimalnog. Na grafikonu se jasno uočava da viktimizacija među osuđenicima, pripadnicima neformalnog osuđeničkog sistema postoji, te da postoje variranja u nivou viktimizacije, što će u potpunosti biti jasno kada se test viktimizacije u celini poveže sa sve tri osuđeničke podgrupe. Ovaj grafikon pokazuje variranja u skorovima na testu viktimizacije, sa minimumom 33, maksimumom 83, a najveći broj ispitanika ima vrednost skora viktimizacije 46 (11 ispitanika) i 56 (10 ispitanika).

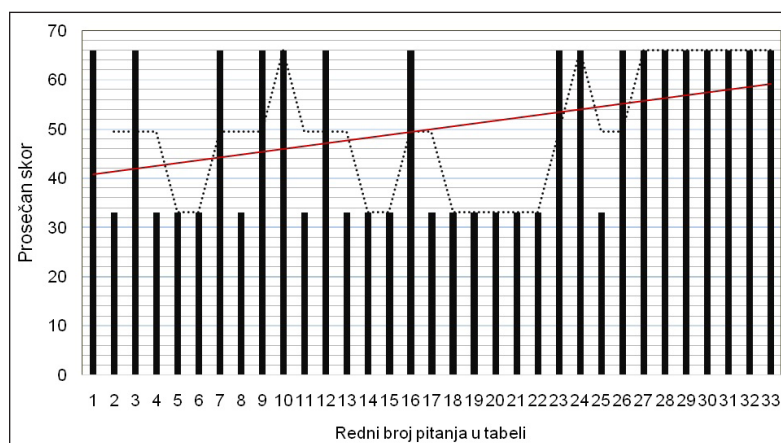
Nakon kompletno obrađenih podataka na testu viktimizacije osuđenika, pripadnika neformalnog osuđeničkog sistema, dobili smo prosečan procenat viktimiziranosti za sve tri osuđeničke podgrupe na osnovu 33% najnižih, 33% prosečnih i 33% najviših rezultata. Grafikon 2 pokazuje da osuđenička podgrupa "vođe", koja je statusno najjača ima najniži prosečan procenat viktimiziranosti (29%), dok podgrupa "kolektivci", koja je statusno ispod

članova podgrupe „vođe“, ima viši prosečan procenat viktimiziranosti (53%). Najviši procenat viktimiziranosti (78%) ima osuđenička podgrupa „marginalci“, koja je statusno i najslabija. Kada stepen viktimiziranosti za sve tri osuđeničke podgrupe prikazemo kroz prosečne skorove njihovih odgovora na testu viktimizacije, dobijamo da osuđenička podgrupa „vođe“, koja broji 12 članova, ima prosečan skor viktimiziranosti 37, osuđenička podgrupa „kolektivci“, koja broji 48 članova, ima prosečan skor viktimiziranosti 50, dok osuđenička podgrupa „marginalci“, koja broji 42 člana, ima prosečan skor viktimiziranosti 54. Grafikoni 3, 4 i 5 prikazuju prosečan skor viktimiziranosti za sve tri osuđeničke grupe. Jasno se uočavaju različiti prosečni skorovi, kao i način na koji su navedene osuđeničke grupe odgovorile na ukupno 33 pitanja testa viktimizacije. Karakterističan primer za sta-

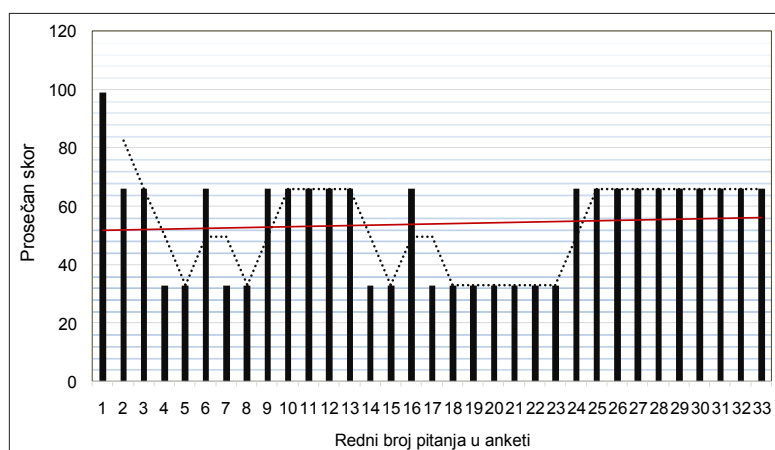
tusno najuticajnijiu grupu „vođe“ je recimo pitanje broj 12, koje glasi: „Neko od osuđenika je namerno pričao laži o tebi, koje su te dovele u opasnost?“. Ogromna većina pripadnika ove grupe je odgovorila da im se to dešavalo najmanje jednom u toku boravka u zatvoru. Na ovom primeru se jasno pokazuje da ostale dve grupe ne smeju drugačije da im se suprotstave, sem proturanjem lažnih vesti o njima, koje bi ih dovele u opasnost, pritom ne izlažući sebe većem riziku od osvete pripadnika grupe „vođe“. Karakterističan primer za grupu „kolektivci“ je pitanje broj 24, koje glasi: „Neko od osuđenika te je prisiljavao da se nasilno ponašaš prema drugim osuđenicima?“. Svi pripadnici grupe „kolektivci“ su odgovorili da im se to desilo, što ukazuje na uticaj osuđeničke grupe „vođe“, koja može da naredi da pripadnik grupe „kolektivci“ u njihovo ime bude nasilan prema članovima

Grafikon 3. Prosečan skor viktimiziranosti osuđeničke grupe „vođe“ (12 ispitanika)

Grafikon 4. Prosečan skor viktimiziranosti osuđeničke grupe „kolektivci“ (48 ispitanika)

Grafikon 5. Prosečan skor viktimiziranosti osuđeničke grupe „marginalci“ (42 ispitanika)

osuđeničke grupe „marginalci“. I na kraju, karakterističan odgovor statusno najslabije grupe „marginalci“ je na pitanje broj 1, a koje glasi: „Neko od osuđenika je vikao na tebe na takav način da si se uplašio?“. Svi pripadnici ove grupe odgovorili su da im se to dešavalo više puta. Ova činjenica pokazuje da se prema „marginalcima“ nasilno ponašaju, kako pripadnici grupe „kolektivci“, tako i pripadnici grupe „vođe“, te da grupa „marginalci“ trpi najviši stepen viktimiziranosti, što se može videti po prosečnom skoru i procentu viktimiziranosti.

Diskusija

Na osnovu gore prikazanih rezultata kompletne obrade podataka na testu viktimizacije, na uzorku osuđenika u zatvorenom tretmanu pripadnika neformalnog osuđeničkog sistema, možemo tvrditi da postoji razlika u stepenu viktimiziranosti između tri osuđeničke podgrupe u okviru neformalnog osuđeničkog sistema i to tako da podgrupa „marginalci“ ima najviši stepen viktimiziranosti, „kolektivci“ srednji, a „vođe“ najniži. Sabiranjem skorova - sume odgovora svakog ispitanika na sva pitanja na testu viktimizacije dobili smo rezultat koji ukazuje na značajan stepen viktimiziranosti osuđenika, pripadnika neformalnog osuđeničkog sistema u celini, kao i da postoji jasna razlika u nivou viktimiziranosti između podgrupa - „vođe“, „kolektivci“ i „marginalci“.

Ovo istraživanje je upravo tu različitost stavilo u funkciju merenja viktimiziranosti svake statusno različite osuđeničke podgrupe.

Istraživanje je nedvosmisleno pokazalo da u maloletničkom zatvoru postoji viktimizacija koja ne dolazi institucionalnim postupanjem, već se pojavljuje delovanjem neformalnog osuđeničkog sistema.

U do sada objavljenim radovima ispitivana je viktimiziranost u različitim populacijama osuđenika [7,8], tipovi maltretiranja i viktimizacije i njihove posledice [9,10], kao i metodama za ispitivanje viktimizacije u osuđeničkim grupama [11]. Dosadašnja istraživanja na našim prostorima, ali i u svetu, nisu se bavila direktnom povezanošću viktimiziranosti osuđenika u maloletničkim zatvorima, sa njihovim statusom u neformalnim osuđeničkim grupama. Ne postoji nijedan naučni rad na ovu temu, koji bi mogao poslužiti kao uporedni. Ovaj rad je nastao kao rezultat desetogodišnjeg iskustva i neposrednog prisustva autora među osuđenicima u maloletničkom zatvoru. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Srbiji objavio je studiju koja se jednim delom dotakla teme osuđeničkog grupisanja, tj. njihovog neformalnog sistema, koji je po svojoj prirodi, ne samo različit od oficijelnog, već mu je i direktno suprotstavljen [12]. Međutim, pomenuta studija nije se bavila povezanošću neformalnih osuđeničkih grupa sa stepenom njihove viktimiziranosti. Takođe, pomenuti Institut objavio je još jednu studiju u kojoj se autor, najpre, osvrće na prethodno navedenu studiju

i dalje navodi da se neformalni osuđenički sistem transformiše u jasno strukturalno određen sistem u kome su jasno podeljene uloge onih koji mu pripadaju [13]. Nijedna od pomenute dve studije nije obuhvatila problem povezanosti neformalnog udruživanja osuđenika u maloletničkom zatvoru sa različitim stepenom viktimiziranosti, koja nastaje upravo zbog grupisanja u statusno različite grupe.

Krilatica profesora Gresham Sykesa sa Univerziteta „Virginia“, „Nije teška robija, teški su robijaši“, možda na najbolji način oslikava zatvorsku realnost [14].

Zaključak

Obradom podataka na testu viktimizacije osuđenika, pripadnika neformalnog osuđeničkog sistema, dobili smo rezultat viktimiziranosti za sve tri osuđeničke podgrupe koji dokazuje da osuđenička podgrupa

“vođe”, koja je statusno najjača, ima najniži prosečan procenat viktimiziranosti od 29%. Osuđenička podgrupa “kolektivci”, koja je statusno ispod članova podgrupe “vođe” ima srednji prosečan procenat viktimiziranosti od 53%. Osuđenička podgrupa “marginalci”, koja je statusno najniža, ima najviši stepen viktimizacije, tj. prosečan procenat viktimiziranosti od čak 78%. Dakle, možemo tvrditi da se osuđenici razlikuju u stepenu viktimiziranosti između tri osuđeničke podgrupe neformalnog osuđeničkog sistema, koje se međusobno bitno razlikuju po statusu i moći.

Posebnost ovog naučnog istraživanja je u tome što je sprovedeno u zatvoru za maloletnike, na populaciji koja ispred sebe ima puno vremena za reintegraciju u pozitivne društvene tokove, ali i za suprotno.

Autori izjavljuju da nemaju sukob interesa.
The authors declare no conflicts of interest.

Literatura

1. Butler M. What are you looking at? Prisoner confrontations and the search for respect. *Brit J Criminol* 2008;48 (6):840-73.
2. Škulić M. Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela. Beograd: Autorska izdavačka zadruga; 2003
3. Cartwright D, Zander A. *Delinquency, Crime and Social Process*. New York: Harper and Row; 1962.
4. Nardini W. The impact of Institutionalization on Youth Correctional Offenders. *Brit J Criminol* 1966;(6):193-202.
5. Byrne J, Hummer D. Examining the impact of institutional culture on prison violence and disorder: An evidence-based review. In: Byrne JM, Hummer D, Taxman FS, editors. *The Culture of Prison Violence*. Boston: Perason; 2008; p. 40-66.
6. Jašović Ž. *Kriminologija maloletničke delinkvencije*. Beograd: Naučna knjiga; 1991
7. Blitz CL, Wolff N, Shi J. Physical victimization in prison: the role of mental illness. *Int J Law Psychiatry* 2008;31(5):385-93.
8. Crisanti AS, Frueh BC. Risk of trauma exposure among persons with mental illness in jails and prisons: what do we really know? *Curr Opin Psychiatry* 2011;24(5):431-5.
9. Häufle J, Wolter D. The interrelation between victimization and bullying inside young offender institutions. *Aggress Behav* 2015;41(4):335-45.
10. Schneider K, Richters J, Butler T, et al. Psychological distress and experience of sexual and physical assault among Australian prisoners. *Crim Behav Ment Health* 2011;21(5):333-49.
11. Wolff N, Jing Shi, Bachman R. Measuring victimization inside prisons: questioning the questions. *J Interpers Violence* 2008;23(10):1343-62.
12. Špadijer-Džinić J. *Zatvoreničko društvo*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; 1973.
13. Radovanović D. *Čovek i zatvor*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; 1992.
14. Sykes GM. *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton NJ: Princeton University Press; 2007. pp. 63-78.

Victimization and informal inmate system in juvenile detention center

Goran Krstajić¹, Gorica Vuksanović², Bojan Joksimović²

¹Criminal Investigation Department in Valjevo, Ministry of Interior of the Republic of Serbia, Valjevo, Serbia

²Faculty of Medicine in Foča, University of East Sarajevo, The Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

Introduction. Informal inmate system in a juvenile detention center contains subgroups formed on the basis of different status and power. That classification also implies the division upon different degree of victimization for each of the three subgroups of an informal inmate system which are different in status. Defining the internal nature of convict interactions through their functioning in certain informal groups is of fundamental importance for a comprehensive understanding of this social phenomenon, which does not gain attention to the extent necessary. The aim of the study is to determine whether the convicts belonging to the informal groups unequal in status differ in the degree of victimization.

Methods. The sample includes 102 convicted persons who are situated in the confined treatment serving the prison sentence in The Juvenile Correctional Institution in Valjevo. Empirical, systematic, survey and theoretical analysis method is used. The basic research technique employed in the process of collecting data is interviewing which provides the uniformity of examination and respondent anonymity assurance.

Results. The result of victimization obtained for all three subgroups of convicts proves that subgroup of convicts called "leaders", which is the strongest in status, has the lowest average percentage of victimization of 29%. The subgroup of convicts called "members of collective", which is in status lower than the subgroup of convicts called "leaders", has the average percentage of victimization of 53%. The subgroup of convicts called "marginals", which is the lowest in status, has the average percentage of victimization of 78%.

Conclusion. On the basis of victimization test applied on the sample of convicts in the confined treatment, who are the members of an informal inmate system, it is proved that, in the juvenile correctional institution, there are statistically significant differences in the degree of victimization between the three subgroups of convicts. The subgroup of convicts called "marginals" has the highest degree of victimization, "members of collective" have the medium degree of victimization and "leaders" the lowest one.

Keywords: victimization, informal inmate system, juvenile delinquency